

Autor: Jolanta Wróblewska

Temat lekcji: **Żydowski ekspresjonista – Heinrich Tischler.**

1. INFORMACJE WSTĘPNE

Przedstawiony scenariusz zajęć to propozycja realizacji zagadnień związanych z ekspresjonizmem w malarstwie w oparciu o prace żydowskiego artysty, który tworzył w przedwojennym Wrocławiu (Breslau). Wykorzystując biografię Heinricha Tischlera, możemy wyjaśnić uczniom historyczne przyczyny powstania tego kierunku w sztuce.

Scenariusz do wykorzystania zarówno na lekcji języka polskiego w kontekście sztuki modernistycznej, jak i na zajęciach plastyki.

2. POZIOM EDUKACYJNY/KLASA

klasa 3, szkoła ponadpodstawowa, lekcja języka polskiego;

klasa 1, szkoła ponadpodstawowa, lekcja plastyki;

zajęcia ze studentami Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

3. CZAS TRWANIA ZAJĘĆ: 45 minut

4. ODNIESIENIE DO PODSTAWY PROGRAMOWEJ:

z języka polskiego:

Etap kształcenia: III; szkoła ponadpodstawowa, klasa 3

Cele kształcenia: I.1, I.3, I.5, I.7, I.8, I.10, I.11, II.2, II.3, III.1, III.2, III.3, IV.1, IV.2

Treści nauczania: I.1.9, I.2.6, II.3.7, III.1.1., III.2.1., III.2.10, IV.1

z plastyki:

Etap kształcenia: III; szkoła ponadpodstawowa, klasa 1

Cele kształcenia: I, II

Treści nauczania: I.1, I.3, I.4.

5. CELE OPERACYJNE LEKCJI

Uczeń:

- przedstawia założenia ekspresjonizmu w malarstwie;
- wymienia środki wyrazu stosowane przez ekspresjonistów;
- analizuje i interpretuje obrazy ekspresjonistyczne;
- wykorzystuje kontekst biograficzny i historyczny w interpretacji tekstów kultury.

6. FORMY I METODY PRACY

- element wykładu,
- dyskusja,
- praca w grupach,
- mapa myśli,
- analiza i interpretacja obrazu,
- karta pracy.

7. STRUKTURA LEKCJI:

Wstęp (5 minut)

Uczniowie na wystawie zapoznają się z krótkim biogramem Heinricha Tischlera. Następnie prosimy o wskazanie (zapisanie w zeszytcie) wydarzeń historycznych, które miały wpływ na życie i twórczość artysty.

Uczniowie z pewnością wskażą wydarzenia, które miały bezpośredni wpływ na zakończenie kariery artystycznej i śmierć artysty. Po dojściu Hitlera do władzy, tak jak inni artyści pochodzenia żydowskiego, otrzymał zakaz wykonywania zawodu (malarza, architekta). Po wydarzeniach Nocy Kryształowej został aresztowany i uwięziony w KL Buchenwald. Wrócił do Breslau, ale z powodu odniesionych obrażeń i wyniszczenia organizmu wkrótce zmarł. Zwracamy jednak uwagę, że również wcześniejsze wydarzenia polityczne, historyczne miały wpływ na decyzje Tischlera, ukształtowały go jako dojrzałego artystę.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Geneza ekspresjonizmu i założenia teoretyczne (10 minut)

Uczniowie wyszukują w Internecie informacji na temat genezy kierunku artystycznego jakim jest ekspresjonizm. Robią również w zeszytcie mapę myśli, wypisują najważniejsze cechy tego kierunku.

Przykładowe odpowiedzi:

Ekspresjonizm (łac. *expressio* – wyrażać) głównie rozwinął się w Niemczech, gdzie stał się jednocześnie sztuką zaangażowaną, która uczestniczyła w życiu politycznym, w szczególności w rozwoju rewolucyjnego ruchu socjalistycznego. Podpisanie traktatu wersalskiego miało istotny wpływ na kształtowanie się ekspresjonizmu. Zmęczenie wojną i świadomość jej przegrania, czyli upadek Niemiec, rodzi frustrację, ludzie czują się upokorzeni. Na to nakłada się również kryzys gospodarczy związany m.in. z ogromnymi reparaacjami wojennymi. Z drugiej strony mamy szybką industrializację w Niemczech, która zachwiała porządek moralny i doprowadziła do rozluźnienia więzi międzyludzkich, przyspieszyła rytm życia. Stąd poczucie kryzysu, niepokoje, zagrożenie apokalipsą. Dlatego nowa sztuka ma pokazać wewnętrzną odnowę każdego człowieka. Ekspresjonizm, tak jak socjalizm, występuje przeciw intelektualnemu barbarzyństwu, maszynie, a broni ducha, Boga i człowieczeństwa w człowieku.

Koniec ekspresjonizmu to rok 1933 i dojście do władzy nazistów. Artyści decydują się często na emigrację z przyczyn ideowych, albo ze względu na swoje żydowskie pochodzenie.

Nurt ten pojawił się najpierw w malarstwie, a później w literaturze i filmie. Był zaprzeczeniem impresjonizmu, realizmu i naturalizmu.

Wyznaczniki ekspresjonizmu:

- indywidualne, subiektywne spojrzenie twórcy;
- przekazywanie gwałtownych, silnych przeżyć jednostki (ekspresji);
- podejmowanie problematyki społecznej;
- wyraz buntu przeciwko niesprawiedliwości świata i mieszczańskiemu stylowi życia;

Środki wyrazu, które są stosowane przez ekspresjonistów:

- uproszczone formy;
- zdeformowane kształty;
- wyrazisty kontur;

- rozmyte przestrzenie;
- kontrastujące kolory;
- hiperbole;
- poetyka marzenia sennego;
- paradoksy.

2. Malarstwo Tischlera (10 minut)

Uczniowie oglądają prace artysty, które są prezentowane na wystawie. Mogą również wyszukać w Internecie inne obrazy Tischlera.

Pytamy uczniów:

Co łączy te obrazy?

Jakie tematy podejmuje w swoich pracach artysta?

Jakie problemy są dla artysty ważne?

Co jest źródłem inspiracji Tischlera?

Przykładowe odpowiedzi:

- motywy duchowości, mistyki;
- motywy biblijne;
- kultura żydowska;
- motywy egzystencjalne;
- obrazu pokazują strach, niepewność;
- prace odzwierciedlają traumatyczne doświadczenie I wojny światowej;
- wojna to dla niego źródło inspiracji;
- to wyraz żydowskiej tożsamości autora prac;
- maluje pejzaże, akty, autoportrety;
- maluje codzienne życie wrocławskiej ulicy, na obrazach są furmani, służące, rzemieślnicy, robotnicy.

Nauczyciel podsumowuje tę część lekcji, zwracając uwagę na to, że Tischler należy do pokolenia artystów zaliczanych do „zaginionego pokolenia” (verschollene Generation). Pokolenie to często opisywane jest jako uwięzione między dwiema katastrofami – niszczącym doświadczeniem I wojny światowej i Zagładą podczas II wojny światowej.

3. Krzyczę, wrzeszczę, wołam... (10 minut)

Rozdajemy uczniom karty pracy (Załącznik nr 1 lub Załącznik nr 2) i prosimy o samodzielną pracę. Zadaniem uczniów jest dokonanie analizy dwóch prac „Krzyku” Muncha i grafiki Tischlera, wskazanie podobieństw i różnic.

Przykładowe odpowiedzi:

Na obrazie „Krzyk” Muncha postać jest zdeformowana i pozbawiona rysów indywidualnych. Zniekształcona głowa przypomina trupa czaszkę. Postać jest ubrana na czarno i to kontrastuje z jej jasną twarzą, stoi na moście. Układ rąk i ust wskazuje na strach, lęk postaci. Być może ucieka przed hałasem, nic nie chce słyszeć. Może to być również wyraz ogromnego cierpienia i bólu egzystencjalnego. Szeroko otwarte usta wyrażają ból i cierpienie. Postać stoi na moście, który symbolizuje wybór. Tło też jest odrealnione. Woda została przedstawiona w sposób zdeformowany i zlewa się z płonącym niebem, a falista linia oddaje kształt wody. Na drugim

planie pojawiają się dwie niewyraźne postacie, które nie interesują się krzyczącym. Kolory tej pracy są bardzo intensywne, krzyczące. Czerwony to symbol cierpienia, gorących emocji.

Prace Tischlera są pozbawione kolorów, są szare, jakby przybrudzone. Pierwsza praca przedstawia samotnego człowieka. Uwagę zwracają duże ręce i duże, nagie stopy. Ręce mogą symbolizować siłę, moc. Rękami człowiek zasłania twarz, ale nie do końca. Spomiędzy palców widać oczy, które są przerażone, ale chcą mimo wszystko widzieć. Obnażone stopy symbolizują pokorę, są wyrazem ubóstwa. Mogą też symbolizować osadzenie, realność, stopy stąpają twardo po ziemi. Nagie stopy to również symbol poszukiwania bardziej duchowej egzystencji, z mniejszym nastawieniem na sprawy materialne. Lewa stopa jest postawiona do przodu, co sugeruje ruch, dynamiczność, może ucieczkę. Cała postać jest przygarbiona, jakby czymś przygnieciona. Jest samotna, wokół nie ma nic, jest pusto.

Druga praca Tischlera prezentuje kilka zdeformowanych twarzy, co symbolizuje jakieś doświadczenie zbiorowe. Te postacie są razem, mogą liczyć na siebie. Nie stoją obok siebie, raczej z postaci stworzona jest jakaś piramida. Być może razem są bliżej sacrum, bliżej Boga. Może to osoby modlące się wspólnie, wznoszące modły. Ich twarze są zniekształcone, może zniszczone życiem. Ostatnia postać, jakby najbardziej nieobecna ciałem, ma zamknięte oczy, ale pomarszczone, stroskane problemami czoło. Oczy pozostałych postaci są szeroko otwarte i patrzą się odważnie przed siebie. Postacie wyglądają z jakiegoś ciemnego pomieszczenia, jakby tam miały schronienie.

4. Podsumowanie – sztuka zdegenerowana (10 minut)

Na zakończenie nauczyciel rozdaje uczniom kartki z cytatami (Załączniki 3-5), które mogą być swoistym komentarzem do lekcji, uzupełnieniem, refleksją nad twórczością Heinricha Tischlera. Uczniowie po przeczytaniu swojej kartki mogą wymienić się z innymi.

PROPONOWANE ZADANIE DOMOWE

W krótkim wideo rumuński twórca animacji Sebastian Cosor, połączył ze sobą dwa dzieła artystyczne z różnych dziedzin i czasów. Do utworu „The Great Gig in the Sky”, brytyjskiej grupy Pink Floyd, stworzył animację inspirowaną obrazem „Krzyk”.

Obejrzyj animację (<https://vimeo.com/33976373>), a następnie napisz recenzję tej animacji, odwołując się do oceny, zasadności wykorzystania obu tekstów. O jakie nowe znaczenia, nowe treści bogatsze są te teksty, gdy są ze sobą zestawione.

BIBLIOGRAFIA

Sztuka prześladowana. Heinrich Tischler i jego wrocławskie środowisko, red. J. Brode, Wrocław 2016.

M. Stolarska-Fronia, *Udział środowisk Żydów wrocławskich w artystycznym i kulturalnym życiu miasta od emancypacji do 1933*, Warszawa 2016.

M. Stolarska-Fronia, Cichy powrót żydowskiego artysty z Breslau do Europejskiej Stolicy Kultury. Wystawa i katalog *Sztuka prześladowana: Żydowski artysta Heinrich Tischler i jego wrocławskie środowisko /Verfolgte Kunst: Der jüdische Künstler Heinrich Tischler und sein Breslauer Kreis* w Muzeum Miejskim Wrocławia, „Studia Judaica” 19 (2016), nr 1 (37), s. 187–194.

K. Andersz, *Sztuka wyklęta – post scriptum*, „Chidusz” nr 5, 2016. [online: <https://chidusz.com/sztuka-przesladowana-architekt-malarz-heinrich-tischler-breslau-wroclaw-sztuka-zydowska/> dostęp 10.09.2019]

A. Kołodyńska, *Sztuka prześladowana w Muzeum Miejskim* [online: <https://www.wroclaw.pl/esk-2016-sztuka-przesladowana-w-muzeum-miejskim> dostęp: 10.10.2019]

Heinrich Tischler [online: <http://memoriart33-45.org/Heinrich%20Tischler.pdf> dostęp: 10.10.2019]